

Tas Tape: A Parthian Site in Khorasan Based on Field Evidence and Preliminary Results

Azita Mirzaye¹
(315-340)

Abstract

Iran's eastern borders have been constantly affected by various events, especially the arrival of different ethnic groups in Central Asia in the form of migration or invasion. However, ancient sources provide researchers with little knowledge of such events, and this little information is specific to incidents that were widely considered a threat to the central government of Iran. Therefore, written sources do not answer the questions of archaeologists on political, military, various urban planning, and cultural interactions of Iran with its eastern neighbors. On the other hand, extensive and continuous field research that purposefully answers such questions has been limited and scattered. One of these researches is the purposeful activities that have been carried out in the middle part of the Kopet Dag -Aladagh corridor in the north of Khorasan in the last decade; and this has become the basis for the formation of other research by other researchers in this geographical area (albeit limited). "Tas Tape" is one of the sites in the northeast of Iran. Its location is in the middle part of the Kopet Dag -Aladagh corridor and the east of Quchan city. According to the results of two seasons of field research, this site is one of the important sites of the Parthian period that has been settled until the Sassanid period. Around Tas Tape, a large settlement site was identified during additional studies after archeological surveys in Quchan city. The existence of questions about the synchronicity of the settlement with the fort hill, how the two parts are related to each other, and the continuation of life until the Sassanid period led to the definition of a long-term research project to answer the questions and better understand this ancient monument. This article is based on the research conducted in the first season of this site, which includes reviewing the area of the site, geomagnetic surveys, and sounding for delimitation of the Tas Tape site. The results of this season include the identification of a site from the Parthian period with an area of 80 hectares, which consists of two parts: a) Fort mound b) Unenclosed settlement. According to preliminary results, the settlement probably was only in the Parthian period, but the fort hill was used until the Sassanid period. The Clinky pottery is the most significant cultural find on this site in terms of chronology and distribution of this type of pottery. The location of this site is also very remarkable because it is the link of the north of Kopet Dag sites, including Nisa, into the Iranian plateau.

Keywords: Khorasan, Tās Tape, Archaeological Excavations, Parthians, Clinky pottery.

doi
10.22059/jarcs.2021.276241.142682
Print ISSN: 2676-4288 - Online ISSN: 2251-9297
<https://jarcs.ut.ac.ir>

1 . Corresponding Author Email: mirzayeeazita@hotmail.com
Ph.D Graduated in Archaeology, Iranian Center for Archaeological Research (ICAR), Tehran, Iran.

1. Introduction

The formation and establishment of the Parthian government in the northeast of cultural Iran have made the region of Greater Khorasan known as the origin of this government. However, the ancient texts provide scholars with little information from the early period of the formation of the Parthian government. Most of the archaeological achievements of the Parthian period are the result of excavations in western sites of their territory in western and southwestern basins of Iran and Mesopotamia. These factors have made our knowledge of this government's eastern part of the territory very insignificant. The contents of this article are the result of first season of excavation of the Tas Tape historical site, which was done in 2017. The findings of this research represent the chronology of the site from Parthian period to Sassanid period. The reason for selecting this site for a case study is the results of the archaeological survey in the middle part of the Kopet Dag -Aladag corridor and additional studies, such as remote sensing, were based on satellite images of Corona (1970s) and Google in different years. These activities led to the recognition of several types of Parthian forts in the region, which needed to test the existence of one of them in this study (Mirzaye 2020 a). The historical site of Tas Tape is in the northern part of Quchan-Mashhad road, at a distance of 1250 meters northeast of the village of Rezaabad Sofla. Rezaabad Sofla village is located 30 km east of Quchan city and is a part of the central part of this city in Khorasan Razavi province (Figure 1). Tas Tape location (UTM,40S, N: 657880 E: 4084816) is in a narrow middle mountain plain between the two mountain ranges of Kopet Dag-Hezar Masjed in the north and Aladagh-Binalood in the south. The location of this site is at an altitude of 1228 meters above the sea. Numerous water tributaries originate from the foothills of the northern and southern mountains of the region, which form the two important rivers Atrak and Kashafrud, in this mountainous plain. The small tributaries that make up the Kashafrud River, in the form of two narrow watercourses with distances of 190 and 360 meters, pass from the southern part of the Tas Tape site from west to east (Figure 2). Tas Tape was studied in the archaeological surveys of 2016 with the code XR .GH.006810. This site includes an approximately rectangular mound measuring 145 meters long and 135 meters wide. Its highest point is 15 meters higher than the surrounding lands, but the height of most parts of the mound is 10 meters (Figure 3). Tas Tape's corners spread in approximately four cardinal directions. The inner surface of the top of the mound is about 3 meters lower than its outer edge. There is a mud brick structure in the southeast corner of the mound, which is higher than the other parts. The shape and nature of this mud brick structure represent its function as a tower built inside the battlement. Its outer part is 5 meters high, and its mouth diameter is more than 10 meters. The dimensions of this tower are very large compared to the structure of the fort. In other corners of this fort hill, there was no reliable evidence of the tower. Therefore, the reason for the existence of such a structure was questionable (Figure 4). According to additional studies, after an archaeological survey related to the Parthian-Sassanid Forts, a type of plain fort was identified in the middle part of the Kopet Dag-Aladagh corridor that represented two parts: a) Fort b) unenclosed settlement part. Proof of this hypothesis required further field studies, so among the four sites identified in this type, the Tas Tape site was selected for studies due to less destruction of the strata by human interactions. The actions of the first season of this research:

A) Sounding for test the typology hypothesis of the fort and then delimitation of the site after confirming the hypothesis. B) Geophysical survey. C) Documentation of the site

C.1. Preparation of topographic map of Tas Tape site with a scale of 1:500 following the global coordinates.

C.2. UAV imaging in order to identify the existing conditions of the area and its natural and abnormal features.

This ancient monument represents a historic site consisting of two parts: a) fort hill. b) the unenclosed settlement section in the northern and northwestern part of the fort hill. Referring to the results of sounding, the total area of this historic site is 80 hectares. According to these results, there are several architectural structures in the settlement section. However, because of

the small size of the trenches, a comprehensive understanding of their details, such as the plans, was not obtained. There was no evidence of foundation under the structures. The main materials used in this site are mud brick with dimensions of $40 \times 40 \times 10-8$ and semi-adobe with $40 \times 30 \times 10-8$ cm with mud mortar. Sand and gravel are used in the temper of mud bricks. The use of gravel in the temper of mud bricks of ancient Nisa has also been identified. The using of stone materials was observed in two cases, one row of rubble structure without mortar and in the other case, the use of slate on mud bricks. In three trenches, flooring remains was observed in forms of mud, thatch and compacted soil. Because of its structural features, the southeastern tower of Tas Tape is a significant structure in this fort hill. The study of this subject led to the recognition of other samples of such towers in other Parthian forts. Jakubiak (2006:145) believes that since this tradition has not been seen in older forts, their function may have been to place heavy military machinery such as slings on them, without fear of the roof collapsing due to their heavyweight. The existence of a ditch and such a tower on this fort hill can be the reasons for the political-military importance of this site. A geomagnetic study was performed in three parts of the site (Figure 7), the results of which, in addition to the introduction of large structures of the site, confirmed the existence of two towers northwest and southeast of the Tas Tape. The number of ceramics obtained from the cultural layers of the trenches was very limited compared to the distribution of surface samples, and a total of 80 index pieces were identified. All parts belong to small and medium vessels and common ware, and no sample of large vats body from the group of storage vessels was seen. Most pottery has a medium quality, colored paste between red, orange to the brown, a temper of soft sand, sometimes with fine particles of lime, and enough baking. The outer coating of the pottery with orange to reddish paste is usually a thin clay glaze of the same color as the paste, but some of them also have a gray, buff, and orange clay coating. A small number of fine gray wares were identified. This type of pottery in Iran have been obtained from the sites of Qumes, Turang Tape and its very similar shape in the strata of the Iron Age of Yarim Tape (Herring 1997: 202,204) and the sites of Central Asia, especially in large cities where the Greeks also were present (Invernizzi and Lipolis, 2008: 316). Archaeologists consider the sudden appearance of this type of pottery from the middle of the third century onwards to be an unprofessional imitation of Western Hellenistic pottery, influenced by Greek black glazed pottery. Another important ceramic finding on this site was the Clinky pottery. The distribution of this type of pottery was identified in the Khorhe site (Rahbar, 2003, 121). That is the first case of this type of pottery that has been identified in the east. The presence of Clinky pottery is effective for the chronology of this site, which dates back to the Middle to the late Parthian period.

Sources

- Herring, E. 1997. *Iranian pottery during the Parthian period*, translated by Hamideh Chubak, Tehran: Cultural Heritage Organization (Research Institute), [In Persian].
- Invernizzi, A. & Lippolis, C. (eds.), 2008. *Nisa Partica*, Ricerche Nel Comlesso Monumental Arsacide 1990-2006, Le Lettere (Monografi di Mesopotamia IX), Firenze.
- Jakubiak, K., 2006. "The Origin and Development of Military Architecture in the Provence of Parthava in the Arsacid Period". *Iranica Antiqua*, Vol. XLI, Pp: 127-150.
- Mirzaye, A. 2020 a. "Typology of Parthian and Sassanid Forts in North Khorasan and determining the political and social status of the region based on its cultural interactions", *Archaeological Studies of Parseh*, No. 12, fourth year, summer, pp. 99- 119, [In Persian].
- Mirzaye, A., R. Mehrafarin, S. R. Mousavi Haji. 2020 b, "The Role of Environmental Factors in the Location and Development of Parthian Sites in North Khorasan (the middle part of the Kopet Dagh-Aladagh corridor)", *Archaeological Studies*, Volume 12, Number 3, Autumn, p. 327- 342, [In Persian].
- Rahbar, M. 2003. *Khorhe Archaeological Excavation*, Tehran: Scientific and Cultural, First Edition, [In Persian].

تاس تپه: محوطه‌ای از دوره اشکانی در خراسان (برمبنای شواهد میدانی و نتایج مقدماتی)

آزیتا میرزایی^۱

دانش‌آموخته دکتری باستان‌شناسی، پژوهشکده باستان‌شناسی، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۲/۰۴؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۳۰

علمی - پژوهشی

چکیده

مرزهای شرقی ایران پیوسته دستخوش رویدادها و برهمکنش‌های فرهنگی، خصوصاً ورود اقوام گوناگون مناطق مرکزی آسیا در آشکال مهاجرت و یا تهاجم بوده است. منابع کهن دانسته‌های اندکی از این دست رخدادها در اختیار پژوهشگران می‌گذارد و این اندک اطلاعات نیز مختص به وقایعی است که در سطح گسترده تهدیدی برای حکومت مرکزی ایران زمین محسوب می‌شدند. از این‌روی منابع مکتوب پاسخ‌های اقناع‌کننده‌ای به پرسش‌های متعدد پژوهشگران باستان‌شناسی در زمینه مباحث سیاسی، نظامی، شهرسازی و برهمکنش‌های فرهنگی ایران با اقوام همجوار شرقی خود نمی‌دهد. از سوی دیگر، تاکنون پژوهش‌های میدانی گسترده و پیوسته‌ای که دربرگیرنده پرسش و پاسخ‌های علت و معلولی باشند نیز محدود و پراکنده انجام شده‌اند. در یک دهه اخیر در بخش میانی کریدور کپه‌داغ - آلاداغ در شمال خراسان بررسی‌های باستان‌شناختی گسترده‌ای انجام شده که خود بستر شکل‌گیری سایر پژوهش‌ها در این گستره جغرافیای (هرچند محدود) گردیده است. «تاس تپه» یکی از محوطه‌های شمال خراسان است که در این محدوده و در شرق شهرستان قوچان واقع شده است. با توجه به نتایج بررسی باستان‌شناختی، تاس تپه یکی از محوطه‌های مهم دوره اشکانی در این گستره تشخیص داده شد. پس از بررسی‌های باستان‌شناختی و در پی آن انجام مطالعات تکمیلی، یک محوطه استقرار گسترده در پیرامون تاس تپه شناسایی شد. وجود پرسش‌هایی در خصوص درستی این تشخیص، همزمانی حیات‌بخش استقرار با تپه‌قلعه، چگونگی ارتباط دو بخش با یکدیگر و تداوم حیات آن در دوره‌های بعد، منجر به تعریف یک طرح پژوهشی بلندمدت جهت پاسخگویی به سؤال‌ها و شناخت بیشتر این اثر باستانی گردید. این مقاله بر پایه پژوهش‌های فصل دوم محوطه تاس تپه نگارش یافته و دربردارنده مطالبی در زمینه گستره اثر، بررسی‌های ژئومغناطیس، گمانه‌زنی و سپس تعیین حریم محوطه تاس تپه است. از جمله نتایج این فصل شناسایی محوطه‌ای از دوره اشکانی به وسعت ۸۰ هکتار است که از دو بخش (الف) تپه قلعه ب) بخش استقرار غیر محصور تشکیل شده است. بنا بر نتایج اولیه احتمالاً در دوره اشکانی استقرار در کل محوطه برقرار بوده اما در مقطعی استقرار در بخش ب متوقف می‌گردد در حالی که تپه‌قلعه تا دوران ساسانی مورد استفاده بوده است. سفال کلینکی یکی از مهم‌ترین یافته‌های فرهنگی این محوطه است که این نوع سفال از لحاظ گاهنگاری و گستردگی پراکنش دارای اهمیت است. موقعیت این محوطه در داخل کریدور نیز درخور توجه است زیرا می‌توان آن را حلقه ارتباطی بین محوطه‌های شمال کپه‌داغ از جمله نسا به داخل فلات ایران بشمار آورد.

واژه‌های کلیدی: خراسان، تاس تپه، گمانه‌زنی باستان‌شناختی، اشکانیان، سفال کلینکی.

۱. مقدمه

شکل‌گیری و تأسیس حکومت^۱ اشکانیان در شمال شرق ایران فرهنگی، باعث شده منطقه خراسان بزرگ^۲ تحت عنوان خاستگاه این حکومت شناخته شود. متون باستانی، دانسته‌های اندکی از دوران اولیه شکل‌گیری حکومت اشکانیان به محققین ارائه می‌دهند. افزون بر بازه زمانی؛ غالب این داده‌ها به رویدادهای سیاسی- نظامی رخ داده در بخش غربی قلمرو اشکانیان پرداخته‌اند (ولسکی، ۱۳۸۳: ۲۲-۲۳). دستاوردهای باستان‌شناسی دوره حکومت اشکانیان نیز، غالباً حاصل کاوش محوطه‌های نیمه غربی قلمروی آنان در حوزه غرب و جنوب غربی ایران و بین‌النهرین است. تمام این عوامل باعث شده شناخت ما نسبت به بخش شرقی قلمروی این حکومت بسیار اندک و ناچیز باشد. با وجود آنکه خراسان حلقه ارتباطی بین آسیای مرکزی و فلات

مرکزی ایران بوده اما محدود و پراکنده بودن فعالیت‌ها و پژوهش‌های باستان‌شناختی در این گستره جغرافیایی، امکان شناخت ساختارهای سیاسی و اجتماعی و برهمکنش‌های فرهنگی دوران تاریخی این منطقه با مناطق همجوار را دشوار نموده است. اکنون بیشترین دانسته‌های باستان‌شناسی اشکانی در حوزه جغرافیایی شمال شرق ایران، از فعالیت‌های پژوهشی بررسی باستان‌شناختی دره اترک بالا (Ricciardi, 1980)، استرآباد تا گنبد کاووس (Kiani, 1982)، دیوار گرگان (Priestman, 2013) یاریم تپه (Deshayes, 1975-1976)، تورنگ تپه (Boucharlat et Lecomte, 1987)، تپه تخچرآباد (دانا و دیگران، ۱۳۹۷)، شهر تپه (نامی و دیگران، ۱۳۹۶)، بررسی باستان‌شناختی در بخش میانی کریدور کپه‌داغ- آلا داغ (میرزایی، ۱۳۸۸، ۱۳۹۵)، و بررسی‌های دامغان (Trinkaus, 1981) حاصل شده است. در شرق آسیای مرکزی نیز محوطه‌های نسا (Pilipko, 1996; Masson, 1949; Invernizzi & Lippolis, 2008)، قلعه گُبکلی (Koshelenko, 2007) در جنوب ترکمنستان، محوطه‌های اشکانی واحه سرخس (Kaim, 2008) و مرو (Hermann and Kurabnsakhatov, 1994-2000) از جمله محوطه‌های اشکانی هستند که مورد بررسی و کاوش قرار گرفته‌اند.

در دو دهه گذشته بررسی‌های باستان‌شناسی متعددی در بخش میانی و غربی کریدور کپه‌داغ- آلا‌داغ انجام شده است (میرزایی ۱۳۸۸ الف و ب و ۱۳۹۵، عطایی ۱۳۸۸، Vahdati, 2015). اما به دلیل نبود اطلاعات متقن نسبت به توالی گاه‌نگاری دوران تاریخی منطقه، که غالباً باید از طریق کاوش باستان‌شناختی و مطالعات لایه‌نگاری حاصل گردد و از سویی وجود سنت‌های سفال محلی در منطقه، باعث گردیده تا شناخت کامل و جامعی نسبت به دوران اشکانی منطقه حاصل نگردد. البته مطالعات لایه‌نگاری و کاوش در محوطه‌هایی چون قلعه‌خان (گارازیان و دیگران، ۱۳۸۹)، تپه ریوی (جعفری، ۱۳۹۴) و ویرانشهر (لباف‌خانیکی و دیگران ۱۳۹۹) انجام شده و یا در حال انجام است که بی‌شک با انتشار نتایج علمی حاصل از آن، آگاهی بیشتری در خصوص تعاملات حوزه فرهنگی منطقه شمال خراسان حاصل خواهد شد.

این نوشتار حاصل پژوهش باستان‌شناسی در محوطهٔ تاس‌تپه^۳ در سال ۱۳۹۶ است که شامل مستندنگاری، گمانه‌زنی و تعیین حریم محوطه است. بیشترین یافته‌های سطحی این محوطه مربوط به دورهٔ اشکانی و در تعداد کمتر دورهٔ ساسانی هستند. انتخاب این محوطه جهت مطالعهٔ موردی بر اساس، نتایج بررسی باستان‌شناختی در بخش میانی کریدور کپه‌داغ آلا‌داغ و همچنین انجام مطالعات تکمیلی مانند سنجش از راه دور- بر مبنای تصاویر ماهواره‌ای «کرونا» (دههٔ ۷۰ میلادی) و «گوگل» در سال‌های مختلف انجام شد (میرزایی ۱۳۹۹ الف، ۱۳۸۸). آنچه در این پژوهش اهمیت دارد لزوم تداوم مطالعات باستان‌شناسی گسترده در محوطهٔ تاس‌تپه است، زیرا پیوستگی پژوهش در این محوطه منجر به شناخت خصوصیات و ویژگی‌های معماری اشکانی در گونه‌ای از قلعه‌های شناسایی‌شده در منطقه، نوع کارکرد آن و ارتباط این محوطه با دیگر استقرارگاه‌های اشکانی در شمال خراسان، آسیای مرکزی و فلات مرکزی ایران خواهد شد. امید آنکه بتوان بخش کوچکی از تاریخ اشکانی و ساختارهای کمتر شناخته‌شده سیاسی- اجتماعی آن در بخش شرقی این قلمرو را بازسازی نمود.

۲. بستر جغرافیایی محوطه تاس تپه

از منظر جغرافیای سیاسی محوطه تاریخی تاس تپه در بخش شمالی جاده قوچان به مشهد و در فاصله ۱۲۵۰ متری شمال شرق روستای رضاآباد سفلی قرار دارد. روستای رضاآباد سفلی در فاصله ۳۰ کیلومتری شرق شهر قوچان واقع بوده و جزء بخش مرکزی این شهرستان در استان خراسان رضوی است (تصویر ۱).

از لحاظ جغرافیای طبیعی تاس تپه (UTM 40 S E: 4084816 N:657880) در یک دشت میان‌کوهی کم عرض بین دو رشته‌کوه کپه‌داغ/ هزار مسجد در شمال و آلا‌داغ/ بینالود^۴ در جنوب و در ارتفاع ۱۲۲۸ متری از سطح دریا واقع است. سر شاخه‌های رودخانه کشف‌رود از شرق شهرستان قوچان و هفت کیلومتری غرب محوطه تاس تپه از ارتفاعات هزار مسجد و بینالود سرچشمه گرفته و از میان بستر دشت به سمت شرق جریان می‌یابد.^۵ ریزابه‌های کوچک تشکیل‌دهنده رودخانه کشف‌رود، در قالب دو مسیل کم عرض با فاصله‌های ۱۹۰ و ۳۶۰ متری از بخش جنوبی محوطه تاس تپه در جهت غرب به شرق عبور می‌کنند (تصویر ۲).

۳. تپه تاریخی تاس تپه

اولین بار تاس تپه در بررسی باستان‌شناختی شهرستان قوچان در سال ۱۳۹۵^۶ با کد XR.GH.0068^۷ مورد بررسی و مطالعه قرار گرفت.^۸ این اثر شامل یک تپه تقریباً چهارگوش در ابعاد ۱۴۵ متر طول و ۱۳۵ متر عرض است. تپه در بلندترین نقطه ۱۵ متر نسبت به زمین‌های پیرامون ارتفاع دارد اما بلندی غالب بخش‌های تپه ۱۰ متر است (تصویر ۳). زوایای تاس تپه تقریباً در چهار جهت اصلی جغرافیایی گسترده شده است. سطح داخلی رأس تپه حدود ۳ متر پایین‌تر از لبه بیرونی آن است. مصالح مورد استفاده در این تپه شامل خشت در ابعاد ۱۰-۴۰×۴۰ سانتی‌متر همراه با ملات گل است. شاموت (آمیزه) مورد استفاده در این خشت‌ها به دو گونه است، برخی خشت‌ها فقط دارای شن ریز هستند اما در برخی دیگر از سنگ‌ریزه (گراول) به‌عنوان آمیزه استفاده شده است. فرسایش بخشی از این خشت‌ها در سطح و بدنه تپه منجر به پراکنش مقدار زیادی سنگ‌ریزه در سطح آن شده است.

در گوشه جنوب‌شرقی تپه یک سازه خشتی، بلندتر از سایر بخش‌های آن قرار دارد که در قیاس با ابعاد تپه بسیار حجیم است. موقعیت و ماهیت این سازه معرف کارکرد آن به‌عنوان یک برج است. این برج که در داخل بارو احداث شده، بخش بیرونی باقی‌مانده آن ۵ متر ارتفاع و بیش از ۱۰ متر قطر دارد. این در حالی است که در دیگر زوایای تپه شواهد موثقی دال بر وجود برج دیده نمی‌شود. بنابراین علت وجودی چنین سازه سترگی، جای پرسش دارد (تصویر ۴).

در بخش شمال‌شرقی بدنه برج خشتی، یک حفره در ابعاد تقریبی ۲ متر در ارتفاع و ۲ متر در عمق توسط حفاران غیرمجاز ایجاد شده که منجر به تخریب و خروج بخش زیادی از مصالح خشتی این سازه شده است. این تخریب، نمایانگر توپر بودن کامل فضای داخلی این برج بود. خشت‌های مورد استفاده در این بخش نیز به مانند دیگر بخش‌های تپه قلعه؛ ابعاد ۴۰×۴۰ سانتی‌متر با ضخامتی حدود ۸ تا ۱۰ سانتی‌متر دارند. برای اتصال خشت‌ها نیز از ملات گل با ضخامت ۵ سانتی‌متر استفاده شده است. بر روی سطح زیرین یک نمونه از خشت‌های بیرون آمده در بخش تخریب‌شده برج، علامتی شبیه حرف C انگلیسی دیده می‌شود که با انگشت بر روی خشت تر نقر شده است. احتمالاً این علامت جزء علائم قراردادی بوده که توسط خشت‌زن‌ها جهت مشخص کردن خشت‌ها با اهداف خاصی که بر ما پوشیده است، ایجاد شده است (تصویر ۵).

در مجموع این محوطه نشانگر یک تپه قلعه همراه برج و بارو دار با تعدادی از سازه‌های معماری در درون خود است. احتمالاً این بنا دارای چهار برج در چهار گوشه خود (داخل بارو) بوده و همان‌طور که پیشتر گفته شد؛ برج جنوب‌شرقی به دلیل ارتفاع بیشتر از سایر بخش‌ها به وضوح قابل رؤیت بود اما در سایر زوایا شواهد محکمی بر وجود برج وجود نداشت. بنابراین با توجه به محدودیت کاوش در این فصل، جهت حصول اطمینان از این موضوع نیاز بود بررسی ژئومغناطیس انجام شود.

بررسی‌های میدانی نشان داد تپه‌قلعه «تاس تپه» در سطحی بالاتر از زمین‌های پیرامونی خود واقع شده است. شواهد صفه‌سازی در برخی از تپه قلعه‌های منطقه چون قزل‌بی‌بی و میوان به خوبی نمایان است اما در سایر موارد از جمله تاس تپه تنها این اختلاف سطح مشهود است (میرزایی، ۱۳۹۹ الف: ۱۰۸). بنابراین، شاید بتوان این‌گونه نتیجه‌گیری کرد که سنت صفه‌سازی با توجه به بایستگی آن جهت اشراف بر مناطق دشتی در دوران اشکانی وجود داشته، اما این پرسش وجود دارد که آیا فعل صفه‌سازی برای این قلعه به‌طور خاص انجام‌شده و یا از یک پشته طبیعی یا تپه باستانی به عنوان بستر قلعه استفاده شده است. بی‌گمان پاسخ به این سؤال نیازمند ادامه مطالعات در این محوطه باستانی است. گرچه برخی محققین معتقدند شاید این اختلاف سطح ناشی از انباشت آوار باشد (Jakubiak, 2006: 133).

بستر جغرافیایی پیرامون این اثر دارای یک شیب ملایم دو درصدی از سمت شمال به جنوب است (سازمان نقشه‌برداری، ۱۳۶۵: ش. ک-۴). ظاهراً این شیب در این سازه کنترل نشده و باعث شده آب‌های ناشی از بارندگی در فضای داخلی تپه قلعه به سمت جنوب جریان داشته باشد. این مشکل در دراز مدت موجب فرسایش دیواره جنوب غربی تپه قلعه شده و آب‌کندی عمیق در آن ایجاد کرده است. همین موضوع منجر به تخریب و برونزد خشت‌های این بخش از سازه شده است.

موقعیت ورودی این سازه نامشخص است. به دلیل فرسایش طبیعی بیشتر و انحنایی که تخلیه آب‌های سطحی در ضلع جنوب‌غربی ایجاد کرده، در نگاه اول ممکن است این فرض حاصل شود که ورودی در این بخش قرار داشته است. آنچه باعث قوی‌تر شدن این فرضیه می‌گردد وجود یک جاده قدیمی در تصاویر ماهواره‌ای کرونا است که نشان می‌دهد این جاده با فاصله کمی از همین ضلع از تپه در جهت شرقی- غربی عبور می‌کرده است. اما در میانه دیوار شرقی این سازه، به عرض ده متر دارای خاک آواری متفاوت به لحاظ رنگ و بافت با سایر بخش‌ها است. به همین دلیل فرض دیگری در ارتباط با وجود ورودی در دیواره شرقی قلعه قوت گرفت. بی‌شک اثبات هر یک از این فرضیات نیازمند کاوش باستان‌شناسی است.

همان‌طور که پیشتر گفته شد؛ انجام بررسی‌های باستان‌شناختی در فصول قبل و مطالعات تکمیلی سنجش از راه دور، منجر به گونه‌شناسی قلعه‌های اشکانی/ ساسانی در بخش میانی کریدور کپه‌داغ- آلا‌داغ گردید که این قلعه‌ها در سه گونه شاخص زیر دسته‌بندی می‌گردند) : ۱- تپه‌قلعه‌های منفرد ۲- تپه‌قلعه با محوطه استقرار غیر محصور ۳- تپه‌قلعه با محوطه استقرار محصور (میرزایی، ۱۳۹۹ الف). در این بین، به نظر می‌رسد محوطه تاس تپه از گونه تپه‌قلعه با محوطه استقرار غیر محصور باشد و جهت اثبات این فرضیه نیازمند کاوش میدانی بود. بنابراین این محوطه، جهت آزمون و انجام مطالعات تکمیلی انتخاب گردید.

اقدامات انجام‌شده در این فصل از پژوهش عبارت بودند از؛

الف) گمانه‌زنی به منظور آزمون پرسش در خصوص گونه‌شناسی تپه‌قلعه و سپس تعیین حریم محوطه

ب) انجام بررسی ژئوفیزیک.

ج) مستندنگاری کامل محوطه

ج.۱. تهیه نقشه توپوگرافی محوطه تاس تپه با مقیاس ۱:۵۰۰ هماهنگ با مختصات جهانی.

ج.۲. تصویربرداری هوایی با پهپاد به منظور پایش شرایط موجود محوطه و عوارض طبیعی و غیرطبیعی آن.

با شروع کار میدانی قبل از اقدام به موارد فوق‌الذکر، بار دیگر حدود گستره تقریبی محوطه تاس تپه که در نتایج سنجش از راه دور شناسایی شده بود (۱۰۰۰ متر شمالی - جنوبی و ۳۹۵ متر شرقی - غربی) مورد پیمایش قرار گرفت.^۹ آنچه از این بررسی حاصل شد، شناسایی تعداد زیادی پشته‌هایی با ارتفاع حدوداً ۵۰ تا ۹۰ سانتی‌متر از سطح زمین بود که در ابعاد و فواصل متفاوت در جهات شمال، شرق و غرب محوطه پراکنده بودند. این پشته‌ها با عوارض دیده‌شده در تصاویر سنجش از دور و نقشه‌های تهیه‌شده جدید، هماهنگ بودند.^{۱۰} سفالینه‌های سطحی در همین گستره در جهات شمال، غرب و شرق محوطه تاس تپه پراکنده بودند اما بخش جنوبی محوطه فاقد هرگونه شواهد فرهنگی در سطح زمین بود (تصویر ۶).

۴. نتایج بررسی ژئوفیزیک در محوطه تاس تپه

با توجه به وسعت محوطه تاس تپه و محدودیت‌های این فصل از کاوش، جهت کسب اطلاعات بیشتر از وجود ساختارهای معماری موجود در محل، سه بخش از محوطه به شرح زیر مورد بررسی ژئومغناطیس قرار گرفت^{۱۱} (تصویر ۷).

الف) سطح فضای داخلی تپه‌قلعه: هدف از انجام بررسی ژئومغناطیس در این محل، امکان شناسایی بقایای معماری مدفون و اطمینان از وجود برج‌های بخش شمال‌غربی و شمال‌شرقی تپه قلعه بود. نتایج آنومالی‌ها در خصوص وجود برج در دو بخش یادشده مثبت بود.

ب) در فاصله ۵۰ متری بخش شرقی تپه قلعه، پشته کم ارتفاعی به بلندی حدود یک متر وجود دارد. این پشته در یک مربع ۳۰ × ۳۰ متر مورد بررسی ژئومغناطیس قرار گرفت. علت انتخاب این پشته، وجود فرضیه دوم در خصوص ورودی احتمالی قلعه در این بخش بود. از آنجا که این پشته کاملاً در محور (آکس) ضلع شرقی تپه‌قلعه قرار گرفته است، انتظار می‌رفت در این بخش شواهدی از ساختار معماری مرتبط با سازه ورودی و یا فضاهای مرتبط دیگر شناسایی گردد. نتیجه کار در این مربع شناسایی یک آنومالی خطی بزرگ در بخش شمالی بود که نمایانگر خطی قوی به طول ۲۳ متر و عرض تقریبی بین دو تا سه متر است. در بخش غربی این آنومالی خطی، تعدادی آنومالی‌های خطی منظم دیگری در جهت شمال‌شرقی - جنوب‌غربی وجود دارند که با جهات آنومالی‌های خطی آشکارشده در نقشه مغناطیسی تپه‌قلعه هم راستا هستند. تمام آنومالی‌ها این مربع سه فضای مستقل به ابعاد ۵ تا ۷ متر عرض و طول‌های متفاوتی بین ۱۰ تا ۱۲ متر را نشان می‌دهند.

ج) به منظور شناخت و درک بهتر از میزان گسترش بقایای معماری شناسایی‌شده در محدوده یکی از گمانه‌ها، واقع در فاصله ۵۷۰ متری شمال‌شرقی تپه‌قلعه، یک مربع ۵۰ × ۵۰ متری ایجاد و مورد بررسی

ژئومغناطیس قرار گرفت. مهم‌ترین آنومالی‌های آشکار شده در این محدوده، آنومالی‌های خطی مستقیم است که بقایای ساختار یک بنای بزرگ را نشان می‌دهند. این آنومالی‌های خطی در جهت شمال شرق- جنوب غرب گسترده شدند که هم راستا با آنومالی‌های مربع‌های الف و ب هستند. ابعاد این ساختار حدود 33×36 مترمربع است که دارای دیواری به ضخامت تقریبی بین ۴ تا ۷ متر است. در درون این ساختار شواهدی از یک سازه کوچک‌تر در بخش جنوب‌شرقی آن با دیوارهایی به ضخامت تقریبی ۶ متر وجود دارد. دیوارهای این سازه به دیوارهای شرقی و جنوبی سازه اصلی، متصل هستند. اندازه این ساختار نیز حدود ۱۳ در ۱۸ مترمربع برآورد شده است.

۵. گمانه‌زنی به منظور آزمون پرسش و تعیین حریم محوطه تاس تپه

به منظور پاسخگویی به پرسش در خصوص وجود محوطه استقرار در پیرامون تپه‌قلعه، ابتدا ۱۰ گمانه بر روی پشته‌های موجود در محوطه، ایجاد شد. یافته‌های حاصل از این گمانه‌ها شامل بقایای معماری و سفالینه‌ها در یک افق تاریخی بودند که تأییدی بر صحت فرضیه وجود محوطه استقرار در پیرامون تپه‌قلعه بود. پس از اثبات فرضیه، به جهت شناسایی گستره جغرافیایی کل محوطه و درک ارتباط فضایی تپه‌قلعه «تاس تپه» با محیط استقرار پیرامون آن، گمانه‌هایی با هدف شناسایی گستره اثر ایجاد و کاوش شدند. بنابراین تپه‌قلعه به عنوان عرصه اصلی محوطه در نظر گرفته شد و از عرصه در چهار جهت شمال، شرق، غرب و جنوب گمانه‌هایی در ابعاد 150×150 سانتی‌متر ایجاد و در مجموع با حفر ۵۰ گمانه، گستره‌ای به وسعت ۸۰ هکتار برای محوطه تاس تپه شناسایی گردید. در ادامه نتایج کاوش گمانه‌ها به تفصیل شرح داده خواهد شد.

حفر گمانه‌ها نشان داد که در زیر بیشتر پشته‌های پراکنده در سطح محوطه، بقایای معماری وجود دارد و پس از آگاهی نسبت به این موضوع با توجه به اهداف این فصل از کاوش، از حفر گمانه‌های بیشتر بر روی این پشته‌ها خودداری شد. میانگین عمق ساختارهای معماری در گمانه‌ها بین ۴۵ تا ۹۰ سانتی‌متر بود. گمانه‌هایی که در فاصله بین پشته‌ها ایجاد شده بود فاقد شواهد معماری بودند. به منظور شناخت نسبی از وضعیت رسوب‌گذاری منطقه، تعدادی از گمانه‌های تا عمق ۱۵۰ تا ۲۰۰ سانتی‌متر مورد کاوش قرار گرفتند. شناختی که از مقطع لایه‌ها حاصل شد، معرف سه لایه هستند: لایه نخست که لایه خاک سطحی و به‌طور تقریبی ضخامت حداکثر ۲۰ سانتی‌متر دارد. لایه دوم یک‌لایه خاک با بافت نرم در عمق میانگین بین ۲۵ الی ۹۰ سانتی‌متر است^{۱۲}، این لایه شامل نهشته‌های باستانی حاصل از فعالیت انسانی بود که در قالب بقایای معماری چون دیوار، کف و یا اجاق به دست آمد. لایه سوم یک لایه متشکل از سنگ‌ریزه در ابعاد متوسط (بین ۲۰ تا ۶۰ میلی‌متر Pebbled) و یک‌دست با لبه‌های تیز است. لایه سوم ضخامتی بیش از ۱۱۰ سانتی‌متر دارد (تصویر ۸).

با توجه به نقشه زمین‌شناسی منطقه (سازمان نقشه‌برداری، ۱۳۶۵: ش. ک-۴)، محوطه تاس تپه در پادگانه و مخروط افکنه قرار دارد. بنابراین لایه سوم حاصل یک یا چند دوران سیلابی با جریان آب متوسط بوده که تنها سنگ‌ریزه‌های کوچک و یک‌دست را از ارتفاعات شمالی تا این محدوده جا به جا کرده است. لبه‌های تیز در سنگ‌ریزه‌ها بیانگر کوتاه بودن مسافت جابجایی آنها است. در زیر لایه سوم (سنگ‌ریزه‌ها) لایه فرهنگی دیگری شناسایی نشد.

گمانه‌هایی که در بخش جنوبی محوطه تاس تپه حفر شدند فاقد هرگونه لایه فرهنگی بودند. بنابراین مطابق با شناخت اولیه در بررسی محوطه و نتایج گمانه‌ها، تپه‌قلعه تقریباً در منتهی‌الیه جنوب‌شرقی محوطه «تاس تپه» قرار دارد و محوطه استقرار در جهات شمالی، شمال‌غربی و شمال‌شرقی آن گسترده شده بود.

در تصاویر ماهواره‌ای کرونا و گوگل یک اختلاف سطحی در جهات شمالی و غربی زمین پیرامون تپه‌قلعه دیده می‌شود. این اختلاف سطح همچنان در بخش شمال‌غربی تپه قابل مشاهده است. این تفاوت باعث شکل‌گیری فرضیه وجود خندق در گرداگرد تپه قلعه شد. از این رو با احتساب فاصله بین تپه و برجستگی پیرامون آن شش گمانه در چهار جهت تپه حفر شد. فرم نهشته‌ها و مقطع گمانه‌ها نشانگر یک لایه ضخیم متشکل از گل و لای رسوبی فشرده است که بیانگر یک فرایند رسوب‌گذاری در جریان آبی آرام است. با توجه به شواهد یادشده خندقی با عرض تقریبی ۲۰ متر گرداگرد تپه قلعه وجود داشته است.

بر اساس نتایج کاوش ساختارهای معماری متعددی در بخش شمالی محوطه‌ی تاس تپه وجود دارد اگرچه به دلیل فضای کم کاوش، ساختارهای معماری به‌طور کامل شناسایی نشدند. عمده مصالح مورد استفاده در این سازه‌ها خشت است. ابعاد خشت‌های سالم ۱۰-۴۰×۴۰×۸ سانتی‌متر بود اما برحسب موقعیت از خشت‌های نیمه در ابعاد ۱۰-۴۰×۳۰×۸ سانتی‌متر نیز استفاده شده است (تصویر ۹). ساختار خشت‌ها قالبی و در ساخت برخی از آنها شن و در تعداد بیشتر از سنگ‌ریزه (گراول) به‌عنوان آمیزه استفاده شده است. برخی از خشت‌ها در اثر فرسایش زیاد به شکل خشت‌های وارفته و یا توده فشرده خشتی-گلی درآمده و نظم ساختاری خود را از دست داده‌اند. جهت اتصال خشت‌ها از ملات گل به ضخامت دو سانتی‌متر استفاده شده است.

ضخامت دیوارهای شناسایی‌شده در گمانه‌ها متغیر هستند. ضخیم‌ترین دیوار شناسایی‌شده حدود ۱ متر است در حالی که هنوز بخشی از آن در بیرون از گمانه ادامه دارد. احتمالاً این دیوار بخشی از دیوار اصلی یا بیرونی یک سازه بوده است (تصویر ۹). بخش قابل مشاهده این دیوار متشکل از دو ردیف خشت کامل و یک خشت‌نیمه در دو رج است. در ساخت دیوارهایی که نقش تقسیم‌کننده فضاهای داخلی را بر عهده دارند از یک ردیف خشت استفاده شده است. بر روی برخی دیوارها بقایای نازک اندود گچ قابل مشاهده است (تصویر ۱۰).

علاوه بر استفاده از مصالح خشتی در دو گمانه، نشانه‌هایی دال بر استفاده از مصالح سنگی نیز مشاهده شد. در یکی از گمانه‌ها بقایای یک چیدمان از نوع سنگ‌های رودخانه‌ای در یک ردیف به طول ۱۱۰ سانتی‌متر در جهت شمال‌غربی- جنوب‌شرقی گمانه قرار داشت. در بین سنگ‌ها هیچ شواهدی از ملات دیده نشد و احتمالاً به شکل خشکه‌چین کنار هم قرار گرفته بودند. در گمانه دیگر یک تخته سنگ مسطح دوزنقه‌ای شکل در ابعاد ۴۵×۳۰ سانتی‌متر بر روی یک دیوار خشتی با جهت شمال‌شرقی- جنوب‌غربی جانمایی شده بود. از آنجا که نمونه مشابهی از گونه دوم در سایر گمانه‌ها شناسایی نشد، مشخص نیست که آیا این یک فن جهت استحکام بخشی در معماری خشتی بوده است یا خیر.

برای آگاهی از شالوده دیوارها، یک گمانه پیشرو حفر شد که با مشخص شدن لایه شن و ماسه رودخانه‌ای به‌طور نسبی معلوم شد از سازه‌های معماری بخش استقرار محوطه تاس تپه حداکثر دو تا سه رج از خشت‌ها باقی مانده است و در عمق پایین‌تر ادامه ندارند.

در سه گمانه، آثار و بقایای سه نمونه متفاوت از کف‌سازی شناسایی گردید. اولین نمونه بقایای کف‌سازی یک کف با اندود گل به ضخامت ۲ سانتی‌متر بود که بیش از نیمی از سطح گمانه را پوشانده بود، در زیر این

لایه، بقایای یک فاز دیگر از کف‌سازی مشابه نیز شناسایی شد. آثار اندود سفید رنگ رقیقی در تمامی سطح این گمانه قابل مشاهده است (تصویر ۱۱). دومین نمونه کف‌سازی شامل کفی از نوع کاهگلی بود و در تمام سطح گمانه وجود داشت و سومین نمونه کف‌سازی یک کف از نوع خاک کوبیده بود که در برخی قسمت‌های آن لایه نازکی از سنگ‌ریزه وجود داشت. در بخش جنوب‌غربی همین گمانه، یک اجاق به دست آمد که آثار سوختگی و حرارت در اطراف و بر روی سطح کف آن قابل مشاهده بود. این اجاق از نوع چاله‌ای ساده و تقریباً دایره‌ای شکل بود و درون آن با یک لایه خاک نرم، سنگ‌ریزه و همچنین مقداری استخوان حیوانی پر شده بود (تصویر ۱۲).

۶. یافته‌های منقول

در مجموع دو فصل پژوهشی انجام‌شده در محوطه تاس تپه فراوان‌ترین یافته فرهنگی سفالینه بود. برخلاف حجم زیاد سفالینه‌های سطحی در محوطه، اما تعداد آنها خصوصاً قطعات شاخص^{۱۳} در داخل گمانه‌ها بسیار کم است و در مجموع ۸۰ قطعه سفال شاخص شناسایی شد. اکثر قطعات مربوط به ظروف با کارکرد روزمره و ظروف آشپزخانه‌ای بوده و در میان آنها قطعات بزرگ خمره‌ها مربوط به ذخیره‌سازی آذوقه، شناسایی نگردید. در این مجموعه بیشترین تعداد سفالینه‌ها متعلق به قطعات بدون لعاب با خمیره طیف قرمز تا نارنجی رنگ و گروه دوم سفالینه‌های نخودی رنگ هستند. در میان گروه سفالینه‌های نارنجی رنگ، سه طیف رنگی در پوشش گلی سطح بیرونی آنها دیده می‌شود. الف) پوشش گلی نارنجی مشابه با خمیره ظرف که نوع غالب هستند ب) پوشش گلی نخودی با خمیره نارنجی روشن ج) پوشش گلی رقیق خاکستری با خمیره نارنجی تیره. در کنار سفال‌های طیف قرمز-نارنجی و نخودی. از مهم‌ترین یافته‌های سفالی این محوطه کشف دو قطعه سفال کلینکی است که یک نمونه از آنها در شرق محوطه از سطح و قطعه دیگر از لایه فرهنگی برجا به دست آمد (تصویر ۱۳).

جدا از مجموعه مذکور، دو نمونه سفال خاکستری و دو قطعه سفال لعابدار دوران اسلامی یکی با لعاب سبز تیره یک‌دست از سطح محوطه و یک قطعه کف چند رنگ از داخل یکی از گمانه‌ها واقع در منتهی‌الیه شرقی محوطه، به دست آمد. یکی از قدیمی‌ترین یافته‌های سفالی از سطح این محوطه شامل بخشی از یک کاسه با قطر ۳۴ سانتی‌متر است. بدنه این کاسه دست‌ساز دارای آمیزه کاه فراوان است. خمیره آن به رنگ قرمز روشن بوده و یک لعاب گلی بسیار غلیظ سفید رنگ در داخل دارد. این کاسه در سرتاسر لبه داخل دارای خطی سیاه و در بخش داخلی دو خط عمود و موازی سیاه رنگ (از لبه به سمت مرکز کاسه) دارد. از لحاظ گاهنگاری به احتمال زیاد این قطعه متعلق به دوره مس‌وسنگ منطقه باشد (تصویر ۱۴). نمونه مشابه این قطعه در تعداد بیشتر، از محوطه قره‌تپه (Ghare Tape) در فاصله ۱۱ کیلومتری جنوب شرق تاس تپه، شناسایی شده است.

شاید یکی از دلایل تعداد اندک مواد فرهنگی در گمانه‌ها، ترک آگاهانه منطقه توسط ساکنین آن بوده است. مطالعه تطبیقی بر روی سفالینه‌های محوطه تاس تپه بر پایه فرم ظروف انجام شده است و در مواردی که مشخصات بیشتر از سفال مورد مقایسه وجود داشت، در مطالعه به آنها توجه شده است. کمبود فعالیت‌های باستان‌شناختی و دانش اندک از توالی گاهنگاری شمال خراسان باعث شد در این مطالعه سفالینه‌های محوطه تاس تپه با محوطه‌های حوزه فرهنگی غرب و جنوب‌غربی ایران و آسیای مرکزی مورد مقایسه و ارزیابی قرار

گیرند. حاصل این مقایسه تطبیقی شناسایی تعدادی سفالینه از دوره‌های هخامنشی / فرا هخامنشی، اشکانی و ساسانی بود (جدول ۱).

علاوه بر سفالینه‌ها دو قطعه گچی و یک قطعه مهره زینتی نیز از گمانه‌زنی محوطه به دست آمد. یکی از قطعات گچی احتمالاً درپوش ظرف است زیرا بر روی آن یک برجستگی با دو تو رفتگی در طرفین، جهت استفاده آسان، وجود دارد. قطعه دوم شامل یک توده گچی محدب شکل با کارکرد نامشخص است و آخرین مورد مهره زینتی از جنس عقیق تراش خورده به شکل دوزنقه است که در رأس آن یک سوراخ جهت عبور نخ یا زنجیر وجود دارد (تصویر ۱۶).

۷. یافته‌های استخوانی

طی کاوش مقادیری استخوان عمدتاً مربوط به حیواناتی از قبیل گوسفند، بز و گاو شناسایی گردید. قطعات خردشده دیگری مربوط به گیاهخواران کوچک نیز به دست آمد که امکان تشخیص گونه آنها میسر نگردید. همچنین یک نمونه استخوان دنده، احتمالاً مربوط به انسان نیز شناسایی شد. در این مجموعه استخوانی چندین استخوان لاک‌پشت شامل پشت‌لاک (Carapace) و زیر لاک یا لاک شکمی (Plastron) وجود دارد. وجود بقایای لاک‌پشت در لایه‌های باستانی و پراکنش آنها در سطح محوطه می‌تواند بیانگر نزدیک بودن منابع آبی و جاری بودن رودخانه کشف‌رود در زمان استقرار محوطه باشد. لاک‌پشت را با نام سنگ‌پشت یا کشف نیز می‌شناسند و برخی معتقدند که وجه‌تسمیه نام‌گذاری کشف‌رود، از کشف گرفته شده است (نجیب بکران، ۱۳۴۱: ۸۶، دهخدا، ۱۳۷۷: ۱۸۳۶۴).

بیشترین میزان استخوان‌های گوسفند و بز از داخل اجاقی که در کف ایجاد شده بود (بیشتر شرح داده شد)، به دست آمد. اندام‌های شناسایی‌شده، شامل آرواره پایین، مهره‌های اطلس و دمی، قلم دست و قاپ هستند. همچنین استخوان‌ها از نظر حفظ‌شدگی دارای وضعیت نسبتاً مناسبی هستند و امکان شناسایی اندامی و گونه‌ای برای بیشتر نمونه‌ها وجود دارد. از دیگر استخوان‌های شناسایی‌شده، می‌توان به استخوان‌های قطعه قطعه شده جمجمه گوسفندسانان اشاره نمود. بر مبنای مطالعات زیست‌بوم که در محدوده مرکزی کریدور کپه‌داغ / آلا‌داغ انجام شده، اقتصاد عمده این منطقه بر پایه کشاورزی آبی و دیم، باغداری و همچنین دامداری استوار بوده است (میرزایی و دیگران، ۱۳۹۹ ب).

۸. بحث و نتیجه

نتیجه دو فصل فعالیت پژوهشی (بررسی و گمانه‌زنی) در محوطه تاس تپه، معرف یک محوطه استقرار از دوره اشکانی با وسعتی حدود ۸۰ هکتار است که از دو بخش الف) تپه قلعه ب) بخش استقرار غیر محصور در بخش شمالی و شمال‌غربی تپه‌قلعه تشکیل شده است. بر اساس نتایج گمانه‌ها، در بخش استقرار محوطه ساختارهای معماری متعددی وجود دارند اما به علت کوچک بودن فضای گمانه‌ها، شناخت جامعی در خصوص جزییات آنها مانند نقشه سازه‌ها و کارکرد احتمالی آنها حاصل نشد. مصالح غالب این سازه‌ها خشت کامل در ابعاد ۱۰-۴۰×۴۰×۸ سانتی‌متر و خشت نیمه با ابعاد ۱۰-۴۰×۳۰×۸ سانتی‌متر همراه با ملات گل بود که در یک یا دو رج (عمودی) شناسایی شدند، بنابراین، حتی توصیف فن بکار رفته در ساخت دیوارها در این فصل امری دشوار است. در آمیزه خشت‌ها از شن‌ریز و یا سنگ‌ریزه استفاده شده است. استفاده از سنگ‌ریزه در آمیزه خشت‌ها بر اساس یک تجربه سنتی عاملی مؤثر در پایداری و تاب‌آوری مصالح بوده که با توجه به

شرایط محیطی منطقه انجام می‌شده است. این شیگرد در مصالح خشتی شهر نساء قدیم نیز استفاده شده است (Lippolis, 2010: 36). کاربرد مصالح سنگی در دو مورد، یک ردیف سازه قلوه سنگی بدون ملات و در مورد دیگر استفاده از تخته سنگ بر روی خشت‌ها نیز رؤیت شد. در گمانه پیشرو، شواهد وجود پی‌سازی در زیر سازه دیده نشد. در سه گمانه بقایای کف در سه شکل گِل‌اندود، کاهگل و خاک کوبیده مشاهده گردید. در خصوص تک برج بزرگ تپه‌قلعه با توجه به قطر، ارتفاع و توپر بودن سازه، احتمالاً کارکرد دفاعی داشته و از آن جهت جانمایی فلاخن‌اندازها استفاده می‌شده است (میرزایی، ۱۳۹۹ الف: ۱۱۰، Jakubiak, 2006:145).

تعداد سفالینه‌های به‌دست‌آمده از لایه‌های فرهنگی گمانه‌ها نسبت به میزان پراکنش نمونه‌های سطحی بسیار محدود بوده و از میان آنها جمعاً ۸۰ قطعه شاخص شناسایی شد. تمامی قطعات متعلق به ظروفی در ابعاد کوچک و متوسط و از نوع ظروف معمولی (Common Ware) بودند. هیچ تکه سفالی از بدنه خمیره‌های بزرگ از گروه ظروف ذخیره‌سازی شناسایی نشد. غالب این سفالینه‌ها دارای کیفیت ساخت متوسط، رنگ خمیره با طیف قرمز، نارنجی تا قهوه‌ای، آمیزه شن نرم گاهی با ذرات ریز آهک و پخت کافی هستند. جهت پوشش بیرونی آنها نیز لعاب گلی رقیق از همان خمیره سفال استفاده شده است. اما تعدادی دیگری از آنها پوشش گلی رقیق به رنگ‌های خاکستری و نخودی نیز دارند. سفالینه‌های ظریف خاکستری در تعداد کم شناسایی شد. این نوع سفال در ایران از محوطه‌های قومس، تورنگ تپه و شکل بسیار مشابه و نزدیک به آن در لایه‌های دوره آهن یاریم تپه (هرینگ، ۱۳۷۶: ۲۰۲ و ۲۰۴) و در محوطه‌های آسیای مرکزی خصوصاً در شهرهای بزرگی که یونانیان نیز در آنها حضور داشته‌اند مانند ترمذ، مرو، نساء، افراسیاب و البته آی‌خانوم به‌دست‌آمده است.

برخی باستان‌شناسان ظهور ناگهانی این نوع سفال از اواسط قرن سوم پ.م به بعد را یک تقلید غیرحرفه‌ای از سفالگری هلنیستی غربی، متأثر از سفال با لعاب سیاه یونان می‌دانند. در محوطه‌های شمال‌شرق ایران این سفال از نیمه قرن سوم پ.م تولید و احتمالاً در طول قرن اول میلادی تولید آن متوقف می‌شود. مقایسه این نوع سفال‌ها با نمونه‌های مشابه، نشانگر استفاده از این سفال در یک بازه زمانی یکسان در یک گستره فرهنگی و جغرافیایی گسترده از منطقه دره اترک در شمال‌شرق ایران، مرو تا باختر (باکتریا) است. حتی برخی از سفال‌ها از لحاظ ریخت‌شناسی یادآور سنت‌های دوره هخامنشی در قرن ۴ پ.م است که تولید آنها تا قرن اول میلادی تداوم داشته است (Invernizzi and Lipolis, 2008: 316). این مسئله ذهن را به سوی تولیدات سفال با سنت‌های محلی نیز سوق می‌دهد (هرینگ، ۱۳۷۶: ۲۰). یکی دیگر از یافته‌های سفالی شاخص این محوطه قطعاتی از سفال کلنیک بود. تاکنون پراکنش این نوع سفال تا محوطه خوره در استان مرکزی ثبت شده است (رهبر، ۱۳۸۲: ۱۲۱). وجود سفال کلنیک کمک مؤثری در ارائه گاهنگاری نسبی این محوطه بود و بر اساس آن می‌توان گاهنگاری این محوطه را به دوره‌ی میانه اشکانی نسبت داد. هرچند کاوش‌های آتی ممکن است تاریخی قدیمی‌تر را ارائه دهد.

محوطه تاریخی تاس تپه از لحاظ ساختاری با نمونه‌های دیگری در کریدور کپه‌داغ-آلاداغ (میرزایی ۱۳۹۹ الف)، دشت گرگان (Kiani, 1981: 45-62) و آسیای مرکزی (Gennadij, et al, 2014) قابل مقایسه است. اما تفاوت این محوطه با برخی نمونه‌های مشابه، نبود حصار برای آن است. بر اساس ضخامت نهشته‌ها احتمالاً سکونت

در بخش استقرار محوطه در دوره اشکانی متوقف می‌گردد اما تپه‌قلعه تا دوران ساسانی تداوم کاربری داشته است. پرسش‌های متعددی در خصوص این محوطه وجود دارد که ادامه فعالیت‌های پژوهشی می‌تواند به اثبات یا رد آنها بیانجامد. تداوم حیات‌بخش استقرار تا کدام بخش از تاریخ اشکانی بوده است؟ آیا در فاز انتقالی تپه‌قلعه از دوره اشکانی به ساسانی کارکرد تپه‌قلعه تغییر کرده است؟ آنچه در تداوم این پژوهش اهمیت دارد پاسخگویی به این دست از پرسش‌ها با هدف درک پیچیدگی‌های ساختار سیاسی- اجتماعی دوران اشکانی و ساسانی منطقه و همچنین شناخت نقش و جایگاه این محوطه در بستر تحولات تاریخی- فرهنگی روزگار حیات خود است.

تقدیر و تشکر

از اعضای تیم کاوش خانم معصومه پاشازاده و آقایان علی نعمتی و بهنام قنبری به دلیل همکاری در مراحل کاوش و همچنین از آقای حسین داوودی در مطالعات استخوان جانورشناسی و محمدرضا رکنی در تهیه نقشه‌های مرتبط سپاسگزاری می‌گردد.

پی‌نوشت‌ها

۱. اختلاف‌نظری در خصوص نوع ساختار سیاسی اشکانیان در بین محققین وجود دارد. برخی آنان را امپراتوری، برخی شاهنشاهی و برخی دیگر کنفدراسیونی (مجموع چند ایالت) می‌دانند (Keall 1994, HAUSER 2013). لذا از آنجا که هنوز اجماعی در این خصوص وجود ندارد، نگارنده از واژه حکومت برای ساختار سیاسی اشکانیان استفاده نموده است.
۲. خراسان، به معنای خاستگاه و محل برآمدن خورشید، نامی است که از زمان ساسانیان به بخشی از شرق ایران زمین (پروژه قدیم) اطلاق شده که عمدتاً شامل مناطقی از ولایات غرب، ساحل چپ جیحون از حدود تخارستان، بلخ تا خوارزم، الی شرق شامل ساحل دریای مازندران، گرگان و استرآباد، کویر مرکزی ایران تا شمال سیستان بوده است (بیهقی، ۱۳۸۸: ۱۵۰۰، مارکوارت، ۱۳۷۳).
۳. نام این محوطه از شکل ظاهری آن که دارای چهار برجستگی در زوایای خود است و آن را شبیه تاس بازی کرده، گرفته‌شده است. این نامی است که روستاییان بر این تپه نهاده‌اند.
۴. در مقالات لاتین در خصوص کوه‌های این منطقه تنها از دو رشته‌کوه آلاذغ و کپه‌داغ نام برده می‌شود اما در منابع فارسی تقسیمات کوچک‌تری چون کوه‌های هزار مسجد و بینالود را نیز قائل هستند.
۵. رودخانه کشف‌رود جزء رودهای دائمی با آب شیرین است که در حوضه آبریز قره‌قوم قرار دارد و یکی از ریزابه‌های هریرود است. طول این رودخانه ۲۹۰ کیلومتر است و پس از ادامه مسیر، در محل پل خاتون سرخس، به رودخانه هریرود می‌پیوندد و از آنجا به بعد، رودخانه تَجن نام گرفته و به سمت ترکمنستان جاری و در نهایت در ریگزارهای آن کشور فرو می‌ریزد.
۶. بررسی و شناسایی آثار باستانی شهرستان قوچان در سال ۱۳۹۵ با تأیید در شورای پژوهشی پژوهشکده باستان‌شناسی انجام شد. سپس در سال ۱۳۹۶ ادامه پژوهش به‌طور خاص در محوطه تاریخی تاس تپه در قالب طرح بلندمدت در شورای پژوهشی پژوهشکده تأیید و فصل اول آن انجام گردید.
۷. علائم اختصاری XR مخفف استان خراسان رضوی، GH مخفف شهرستان قوچان و 0068 معرف شصت و هشتمین اثری که در بررسی باستان‌شناختی شناسایی شد، است.
۸. از آنجا که این تپه یک اثر برجسته در دشت قوچان است پیشتر توسط آقای حسین عباس‌زاده از باستان‌شناسان استان (فقط تپه) معرفی شده بود. گزارش کوتاه معرفی آثار شهرستان قوچان ایشان، در مرکز اسناد پژوهشگاه میراث فرهنگی موجود است.
۹. از آنجا که هنوز نقشه‌برداری محوطه و شبکه‌بندی محوطه انجام نشده بود انجام بررسی سیستماتیک در مربع‌ها به فصل بعد موکول گردید.
۱۰. بنا بر گفتگو با افراد محلی تعداد این پشته‌های کوچک در این محدوده بیشتر بوده است اما از دهه هفتاد شمسی کشاورزان با هدف توسعه کشاورزی دیم در کنار کشت آبی، اقدام به شخم مکرر و تسطیح پشته‌ها به منظور پیوست آنها به زمین‌های کشاورزی نموده‌اند.

۱۱. در این فصل، کاوش تپه‌قلعه در برنامه نبود. بنابراین جهت کسب آگاهی بیشتر به منظور برنامه‌ریزی در فصول بعدی بررسی ژئومغناطیس در سطح تپه‌قلعه و سه بخش دیگر توسط دکتر کوروش محمدخانی انجام شد. نباید فراموش شود که بررسی ژئومغناطیس به منظور ایجاد یک چشم‌انداز و افق دید در محوطه‌های باستانی انجام می‌شود، اما نتایج آن گاهی اوقات تحت تأثیر آلودگی‌های محیطی می‌تواند متفاوت از تصورات اولیه باشد.
۱۲. ضخامت لایه‌ها بسته به موقعیت گمانه و شیب منطقه متفاوت بود اما اندازه ذکر شده میانگینی از برش کل گمانه‌ها است.
۱۳. قطعات سفالی که در مطالعه تطبیقی راهنمای خوبی در مبحث گاهنگاری باشند.

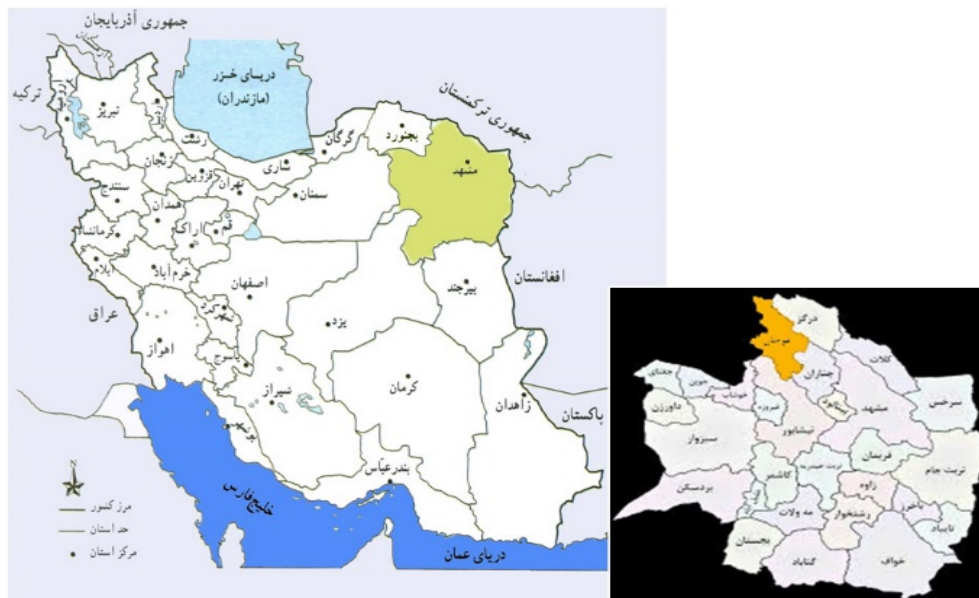
منابع

- استروناخ، دیوید، (۱۳۷۹)، پاسارگاد: گزارشی از کاوش‌های انجام‌شده توسط مؤسسه مطالعات ایرانی بریتانیا (از سال ۱۹۶۱ تا سال ۱۹۶۳)، ترجمه دکتر حمید خطیب شهیدی، تهران، سازمان میراث فرهنگی کشور (پژوهشگاه).
- افشاری، لیلا، (۱۳۹۲)، «مطالعه و گونه‌شناسی سفال پارسی در گورستان سنگ شیر همدان»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: دکتر امیر صادق نقشین، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ابهر.
- بی‌هقی، ابوالفضل محمد بن حسین. (۱۳۸۸)، تاریخ بی‌هقی. ج دوم، دکتر محمدجعفر یاحقی با مهدی سیدی، تهران، سخن.
- جعفری، محمدجواد. (۱۳۹۴). «نتایج لایه‌نگاری تپه ریوی»، خلاصه مقالات دومین همایش باستان‌شناسان جوان، تهران، پژوهشگاه میراث فرهنگی.
- دانا، محسن. علی‌اصغر محمودی نسب، سید رضا رافعی، میثم نیکزاد. (۱۳۹۷)، «گزارش مقدماتی فصل سوم کاوش تخریب‌آباد بیرجند»، مجموعه مقالات شانزدهمین گردهمایی سالانه باستان‌شناسی کشور، پژوهشکده باستان‌شناسی، تهران، پژوهشگاه، صص ۱۸۴-۱۸۲.
- دهخدا، علی‌اکبر. (۱۳۷۷)، ذیل «کشف»، زیر نظر دکتر محمد معین و دکتر سید جعفر شهیدی، ج ۱۲ (قورج- گیانا)، تهران، دانشگاه تهران، ص ۱۸۳۶۴.
- رهبر، مهدی. (۱۳۸۲)، کاوش باستان‌شناسی خورمه، تهران، علمی و فرهنگی، چاپ نخست.
- عطایی، محمدتقی. زارع، شهرام. (۱۳۸۸)، گزارش بررسی باستان‌شناسی شهرستان مانه و سملقان، [منتشرنشده]، تهران، پژوهشکده باستان‌شناسی.
- قاسمی، پارسا. (۱۳۸۹)، «معرفی سازه‌های موسوم به تل خندق در قلمرو فارس باستان»، باستان‌شناسی/ ایران، شماره ۱، صص ۹۶-۸۶.
- گاراژیان، عمران، جواد جعفری و علی هژبری، (۱۳۸۹)، «گزارش پژوهش‌های باستان‌شناسی به منظور مستندسازی ساختارهای معماری تپه قلعه‌خان؛ با تأکید بر دوره تاریخی»، پژوهش‌های باستان‌شناسی مدرس، سال دوم، شماره ۳، بهار و تابستان.
- لباف خانیکی، میثم. روکو رانته. (۱۳۹۹)، «فصل اول بررسی و کاوش برنامه پنج ساله باستان‌شناسی محوطه ویرانشهر»، مجموعه مقالات کوتاه هجدهمین گردهمایی سالانه باستان‌شناسی/ ایران، تهران، پژوهشگاه، صص ۷۳۲-۷۲۷.
- مارکوارت، یوزف. (۱۳۷۳)، ویرانشهر بر مبنای جغرافیای موسی خورنی، ترجمه دکتر مریم میراحمدی، تهران، اطلاعات.
- محمد بن نجیب بکران. (۱۳۴۱)، جهان‌نامه، به تصحیح محمدامین ریاحی، تهران: کتابخانه ابن‌سینا، ص ۸۶.
- محمدی‌فر، یعقوب، (۱۳۸۴)، بررسی و تحلیل آثار و استقرارهای اشکانی در زاگرس مرکزی، رساله دکتری، استاد راهنما: دکتر رحیم صراف، دانشگاه تربیت مدرس، [منتشرنشده].
- میرزایی، آریتا. (۱۳۸۸ الف)، بررسی باستان‌شناسی شهرستان شیروان [منتشرنشده]، تهران، پژوهشکده باستان‌شناسی.
- میرزایی، آریتا. (۱۳۸۸ ب)، بررسی باستان‌شناسی شهرستان فاروج [منتشرنشده]، تهران، پژوهشکده باستان‌شناسی.
- میرزایی، آریتا. (۱۳۹۷). «بررسی باستان‌شناختی شهرستان قوچان»، مجموعه مقالات شانزدهمین گردهمایی سالانه باستان‌شناسی کشور، پژوهشکده باستان‌شناسی، تهران، پژوهشگاه، صص ۴۱۶-۴۲۰.

- میرزایی، آزیتا. (۱۳۹۹ الف). «گونه‌شناسی قلعه‌های اشکانی و ساسانی شمال خراسان و تعیین جایگاه سیاسی و اجتماعی منطقه بر اساس تعاملات فرهنگی آن»، *مطالعات باستان‌شناسی پارسه*، شماره ۱۲، سال چهارم، تابستان، صص. ۹۹ - ۱۱۹.
- میرزایی، آزیتا. رضا مهرآفرین، سید رسول موسوی حاجی. (۱۳۹۹ ب)، «نقش عوامل محیطی در مکان‌گزینی و تکوین محوطه‌های اشکانی شمال خراسان (بخش میانی کریدور کپه‌داغ-آلاداغ)»، *مطالعات باستان‌شناسی*، دوره ۱۲، شماره ۳، پاییز، صص. ۳۴۲ - ۳۲۷.
- نامی، حسن. بهمن فیروزمندی، محمد اسماعیل اسمعیلی جلودار، (۱۳۹۶)، «تحلیل و گاهنگاری پیشنه‌ادی شهر اشکانی «شهر تپه» چاپشلو در شهرستان دره گز»، *پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران*، دوره ۷، شماره ۱۳، تابستان، صص ۱۴۲ - ۱۲۳.
- سازمان نقشه‌برداری، (۱۳۶۵)، نقشه زمین‌شناسی، ش. ک-۴.
- ولسکی، یوزف. (۱۳۸۳)، *شاهنشاهی اشکانی*، ترجمه مرتضی ثاقب‌فر، تهران، ققنوس.
- هرینگ، ارنی. (۱۳۷۶)، *سفال ایران در دوران اشکانی*، ترجمه حمیده چوبک، تهران، سازمان میراث فرهنگی کشور (پژوهشگاه).
- Afshari, L. 2013. *Study and typology of Parthian pottery in Sang Shir Cemetery, Hamadan*, Master Thesis, Dr. Amir Sadegh Naghshineh, Islamic Azad University, Abhar Branch, [In Persian].
- Alizadeh, A. 1996. *Chogha Mish*, Vol.1, the First Seasons of Excavations 1961-1971, Part 2: Plates, Chicago: The University of Chicago.
- Ataiee, M. T. Zare, Sh. 2009. Archaeological Survey of Maneh and Samalghan, Tehran: ICAR Documentation Center [Unpublished] [In Persian].
- Bader, A. GAIBOV, V. GUBAEV, A. KOŠELENKO, G. LAPŠIN, A. NOVIKOV, S, 2002, "Ricerche nel Complesso Del Tempio Rotondo a Nisa Vecchia", *Parthica* 4, pp. 9-45.
- Bayhaqi, A.M.H. 2009, *History of Bayhaqi*, Dr. Mohammad Jafar Yahaghi with Mehdi Seyedi, Tehran: Sokhan. First edition, second edition, Volume II, [In Persian].
- Bousharlat, M. and O. Lecomte, 1987, *Fouilles de Tureng Tepe*, Les Périodes Sassanides ET Islamiques, Paris: CRNS.
- Carter, R. A., K. Challis, S. M. N. Priestman, H. Tofoghian, 2006, "The Bushehr Hinterland: Results of the First Season of the Iranian-British Archaeological Survey of Bushehr Province, November-December 2004", *Iran*, vol. 44, pp. 63-104.
- Dana, M, A. A Mahmoudi Nasab, S. Rezarafai, M. Nikzad. 2018, "Preliminary report of the third chapter of Takhcharabad Birjand excavation", Proceedings of the 16th Annual Archaeological Conference of the country, Archaeological Research Institute, Tehran: Research Institute, pp. 182-184, [In Persian].
- Dehkhoda, A. A. 1998. *under "Kashaf"*, under the supervision of Dr. Mohammad Moin and Dr. Seyed Jafar Shahidi, Volume 12 (Qorj-Guyana), Tehran: University of Tehran, p. 18364, [In Persian].
- Deshayes, J. 1976, "Rapport Préliminaire sur la onzième campagne de fouille á Toreng Tappeh", *Proceedings of the IVth Annual Symposium*, Tehran, pp.306-307.
- Garajian, O. Jafari, J. Hojbari, A. 2010. "Archaeological research report to document the architectural structures of Qala-e-Khan Tape; With emphasis on the historical period." *Modarres Archaeological Research*, Second Year, No. 3, Spring and Summer. PP. 200-161. [In Persian].
- Gennadij, A. Koshelenko, Vasif, A. Gaibov, 2014, "The Avestan Vara and the early Towns of Central Asia", *Parthica* 16, pp. 69-91.
- Ghasemi, P. 2010. "Introduction of the structures called Tal Khandagh in the territory of ancient Persia", *Archeology of Iran*, No. 1, pp: 96-86, [In Persian].
- Hauser, Stefan. 2013. *The Arsacids (Parthians)*, D.T. Potts (Edited), Ancient Iran, PP.728-750, Oxford University Press.
- Heremann, G. 2000. "The International Merv Project, Preliminary Report on the Eighth Season (1999)", *Iran*, 38, pp. 1-31.

- Herring, E. 1997. *Iranian pottery during the Parthian period*, translated by Hamideh Chubak, Tehran: Cultural Heritage Organization (Research Institute), [In Persian].
- Invernizzi, A. & Lippolis, C. (eds.), 2008. *Nisa Partica*, Ricerche Nel Comlesso Monumental Arsacide 1990-2006, Le Lettere (Monografi di Mesopotamia IX), Firenze.
- Jafari, M. J. 2015. "Results of Stratigraphy Rivi Tape", *Abstracts of the Second Conference of Young Archaeologists*, Tehran: Cultural Heritage Research Institute, [In Persian].
- Jakubiak, K., 2006. "The Origin and Development of Military Architecture in the Provençe of Parthava in the Arsacid Period". *Iranica Antiqua*, Vol. XLI, Pp: 127-150.
- Kaim, B. 2008. "The Parthian Settlements in the Serakhs Oasis", *Parthica*. 10, pp. 129- 134.
- Keall, E. J. 1994. "How many Kings did the Parthian King of Kings Rule?" *Iranica antiqua*, 29, p.253
- Kiani, M. Y. 1982. *Parthian Sites in Hyrcania, the Gurgan Plain*, Berlin: Ditrich Reimer Verlag.
- Koshelenko, G.A. 2007. *The fortifications at Gobekly-depe, after Alexandre*, in: Cribb, J. & Georgina Herrmann (eds.), *Central Asia before Islam*, The British Academy, Oxford University Press, Oxford, 269-284.
- Labaf Khaniki, Meysam. Rocco rent. ۲۰۲۱, "The first chapter of reviewing and exploring the five-year archeological plan of Viranshahr area", *a collection of short articles of the 18th annual Iranian Archaeological Conference*, Tehran: Research Institute, pp.727-732, [In Persian].
- Lippolis, C. 2010. "Notes on Parthians Nisa on the Light of New Reserch", *Jourval of Historical, Philological and Cultural Studies*.pp.36-46.
- Mapping Organization, 1986, Geological Map: Sh. K.4.
- Marquardt, J. 1994. *Iranshahr based on the geography of Musa Khorni*, translated by Dr. Maryam Mirahmad, Tehran: Etelaat. First Edition, [In Persian].
- Masson, M. E., 1949. Reports "Trudy JuTAK I", *Ašhabad*, 5-259, 326-331, 373-421.
- Mirzaye, A. 2009 a. Preliminary Report of Archaeological Survey of Shirvan, Tehran: ICAR Documentation Center [Unpublished] [In Persian].
- Mirzaye, A. 2009 b. Preliminary Report of Archaeological Survey of Farooj, Tehran: ICAR Documentation Center [Unpublished] [In Persian].
- Mirzaye, A. 2018. "Preliminary Report of the Archaeological Survey of Quchan", *Proceedings of the 16th Annual Archaeological Conference of the country*, (Collection of Short Articles 2016), by R. Shirazi, Vol. 1, ICAR, pp. 421-416, [In Persian].
- Mirzaye, A. 2020 a. "Typology of Parthian and Sassanid Forts in North Khorasan and determining the political and social status of the region based on its cultural interactions", *Archaeological Studies of Parseh*, No. 12, fourth year, summer, pp. 99- 119, [In Persian].
- Mirzaye, A., R. Mehrafarin, S. R. Mousavi Haji. 2020 b, "The Role of Environmental Factors in the Location and Development of Parthian Sites in North Khorasan (the middle part of the Kopet Dagħ-Aladagh corridor)", *Archaeological Studies*, Volume 12, Number 3, Autumn, p. 327- 342, [In Persian].
- Mohammadifar, Y, 2005. Study and Analysis of Parthian Settlements in the Central Zagros, *PhD thesis*, Dr. Rahim Sarraf, Tarbiat Modares University, [unpublished], [In Persian].
- Muhammad ibn Najib Bakran. 1962, *Jahannameh*, edited by Mohammad Amin Riahi, Tehran: Ibn Sina Library, p. 86, [In Persian].
- Nami, H., B. Firoozmandi, M. I. Ismaili Jelodar, 2017, "Analysis and Proposed Chronology of the Parthian city" Shahr Tappeh "Chapshloo in Darhogaz city", *Iranian Archaeological Research*, Volume 7, Number 13, Summer, p. 123- 142, [In Persian].
- Pilipko, V. N. 1996. *Staraja Nisa*, Zdenie s kvadratnym zalom, Moskva.

- Priestman, S. 2013. Sasanian Ceramics from the Gorgān Wall and Other Sites on the Gorgān Plain, in: *Persia's Imperial Power in Late Antiquity, The Great Wall of Gorgān and Frontier Landscapes of Sasanian Iran*, ed. By E. Sauer et al., pp. 447-534.
- Puschnigg, G. 2006. *Ceramics of the Merv Oasis*, Recycling the City, California: Left Coast Press.
- Rahbar, M. 2003. *Khorhe Archaeological Excavation*, Tehran: Scientific and Cultural, First Edition, [In Persian].
- Ricciardi, V. 1980. "Archaeological Survey in The Upper Atrak Valley (Khorassan, Iran): Preliminary Report", *Mesopotamia*, 15: 51-71.
- Stronach, D. 2000. *Pasargad: A report on the excavations carried out by the British Institute of Iranian Studies (from 1961 to 1963)*, translated by Dr. Hamid Khatib Shahidi, Tehran: Cultural Heritage Organization (Research Institute), [In Persian].
- Trinkaus, K. M. 1981. *The Partho-Sassanian Northeast Frontier: Settlement in the Damghan Plain Iran*, Ph.D. Disseration, University of Pennsylvania.
- Tucker, Jonathan. 2003. *The Silk Road* (Art and History), in North Amircan by Art Media Resources Ltd.
- Vahdati, A. A. 2015. "Preliminary report on the Archaeological Survey in Esfarāyen country, Northeastern, Iran", *AMIT*. 25, pp. 261- 287.
- Wolski, Jozef. (2004), *Parthian Empire*, Translated by Morteza Saqebafar, Tehran: Ghoghnos.

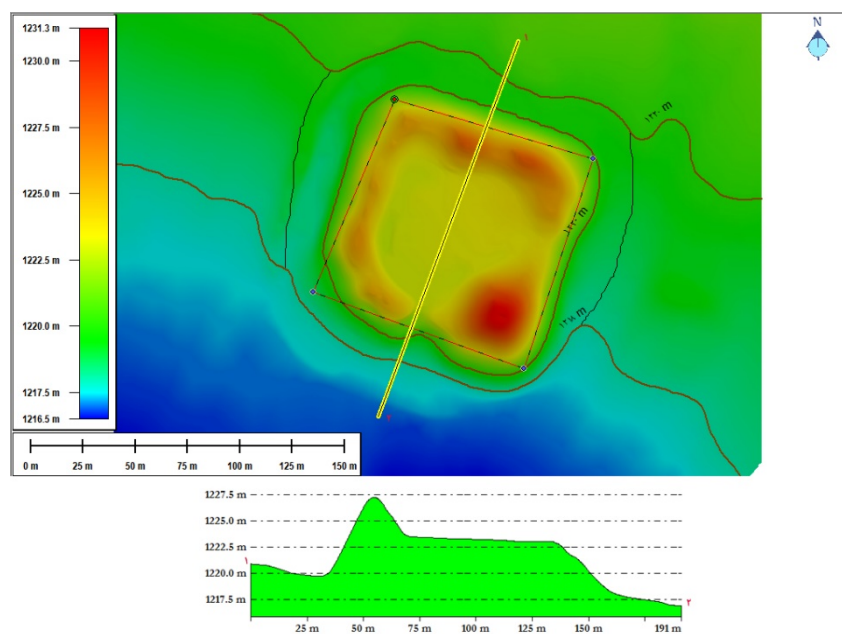
تصویر ۱- موقعیت استان خراسان رضوی و شهرستان قوچان (fa. Wikipedia. Org).
Figure 1- Location of Khorasan Razavi province and Quchan city (fa. Wikipedia. Org).

تصویر ۲- تصویر کرونا از روستای رضاآباد و محوطه تاس تپه (آرشیو دانشگاه آرکانزاس)
Picture 2- Picture of Corona from Rezaabad village and Tas Tape Site
(University of Arkansas Archive)

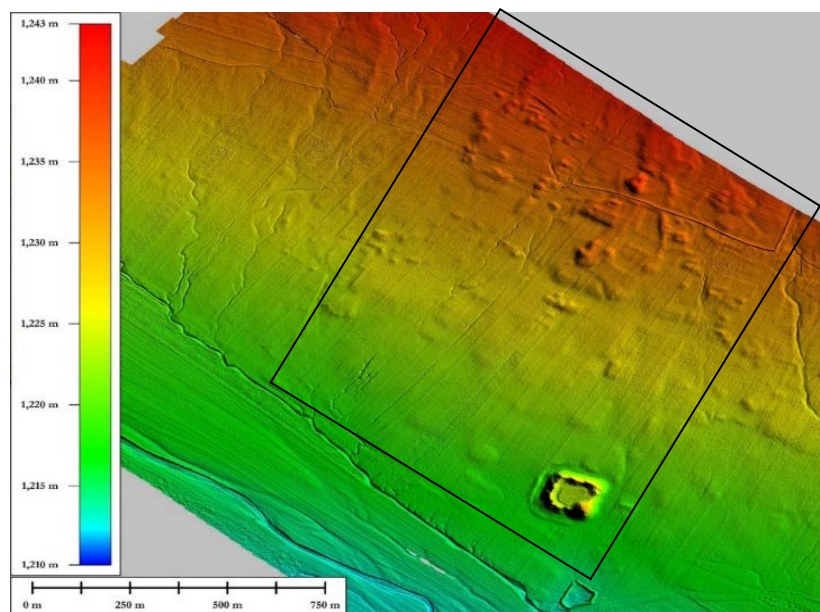
تصویر ۳- چشم‌انداز محوطه تاس تپه و نمایی از دو رشته‌کوه هزار مسجد و آلاداغ همراه با سرچشمه‌های کشف‌رود دید از غرب (تصویر از نگارنده).
Figure 3- Landscape of Tass Tappeh area and a view of the two mountain ranges of Hezar Masjed and Aladagh with the sources of Kashfarrood, view from the west (image by the author).

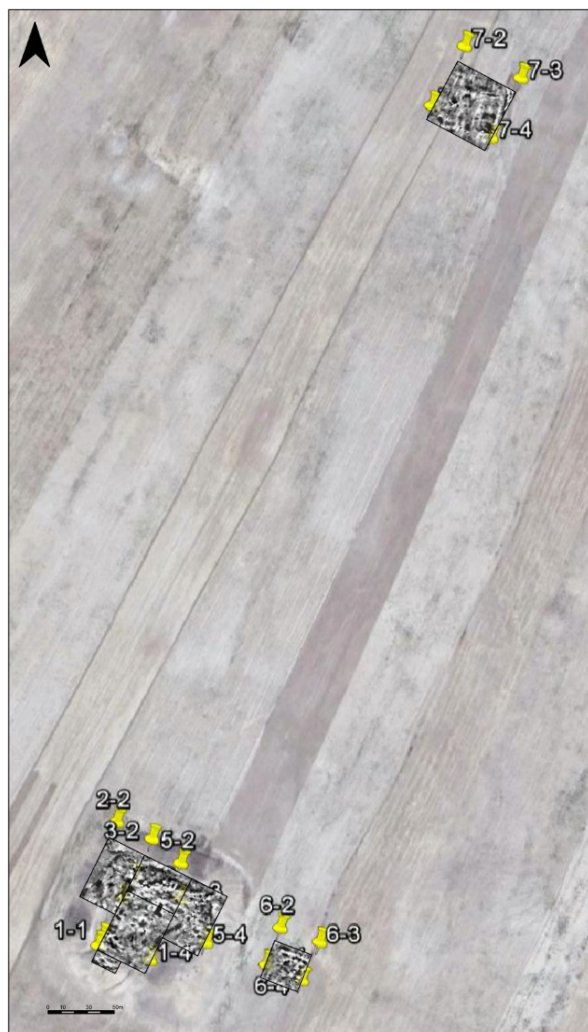
تصویر ۴- نقشه ارتفاعی از تپه قلعه تاس تپه (تصویر از محمدرضا رکنی)
Figure 4- Elevation map of Tas Tappeh Castle (Image by M. R Rokni)

تصویر ۵- تخریب برج جنوب شرقی ارگ (چپ) و برونزد علامت نقر شده توسط خشت‌زن بر سطح خشت (راست) (تصویر از نگارنده)
 Figures 5- Destruction of the southeast tower of the citadel(right) and the outcrop of the gilded mark by a bricklayer on the surface of themud brick (left). (image by the author).

تصویر ۶- تاس تپه، نقشه ارتفاعی محدوده تاس تپه (تصویر از محمدرضا رکنی)
 Picture 6- Tas Tape, elevation map Site (picture by Mohammad Reza Rokni)

تصویر ۷- نقشه مغناطیسی سه بخش انجام شده در محوطه باستانی تاس تپه و انطباق آن با تصویر ماهواره‌ای گوگل ۲۰۱۷ (تصویر از نگارنده)

Figure 8- Magnetic map of three sections made in the ancient site of Tass Tappeh and its adaptation to the Google 2017 photo (Image by the author)

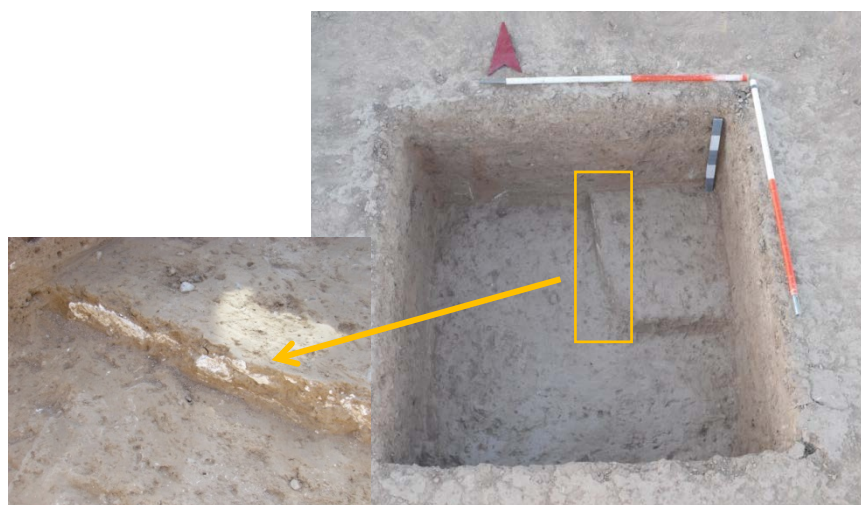
تصویر ۸- بافت رسوبی زمین همراه با سنگریزه‌های فراوان در زیر خط زرد (تصویر از نگارنده)

Figure 8- Sedimentary texture of the earth with many pebbles below the yellow line (Image by the author)

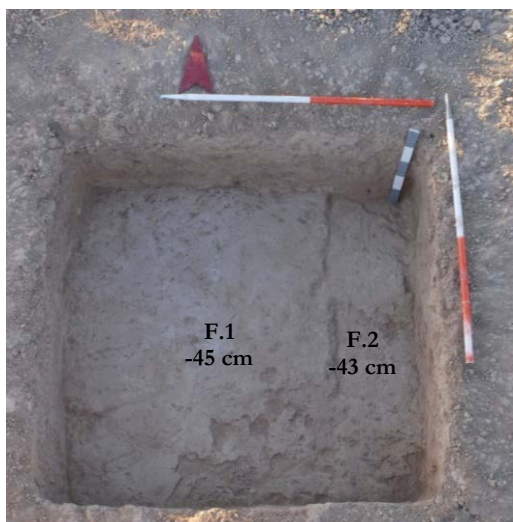
تصویر ۹- بقایای دیوارهای خشتی با ضخامت‌های متفاوت (تصویر از نگارنده)

Figure 9 - Remains of mud brick walls with different thicknesses (image by the author)

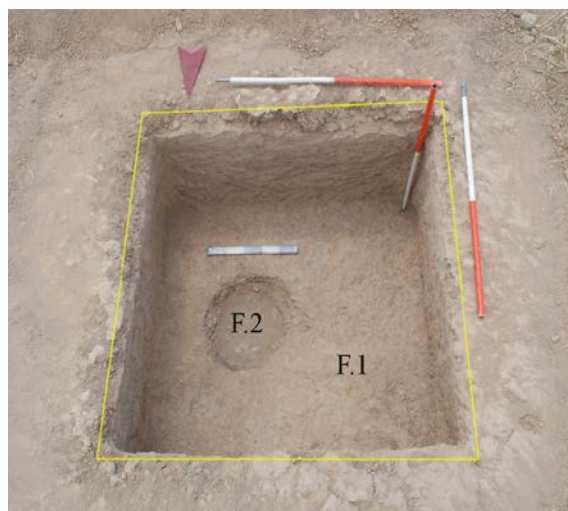

تصویر ۱۰- بقایای اندود گچ بر نمای بقایای ساختار معماری (تصویر از نگارنده)

Figure 10 - Plaster remnants on the facade of the architectural structure (image by the author)

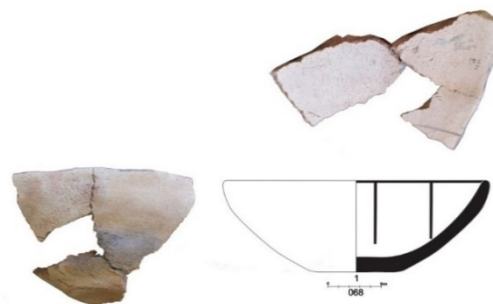
تصویر ۱۱- بقایای کف گاهگلی گمانه ۲۸
Figure 11 - Remains of thatched floor 28

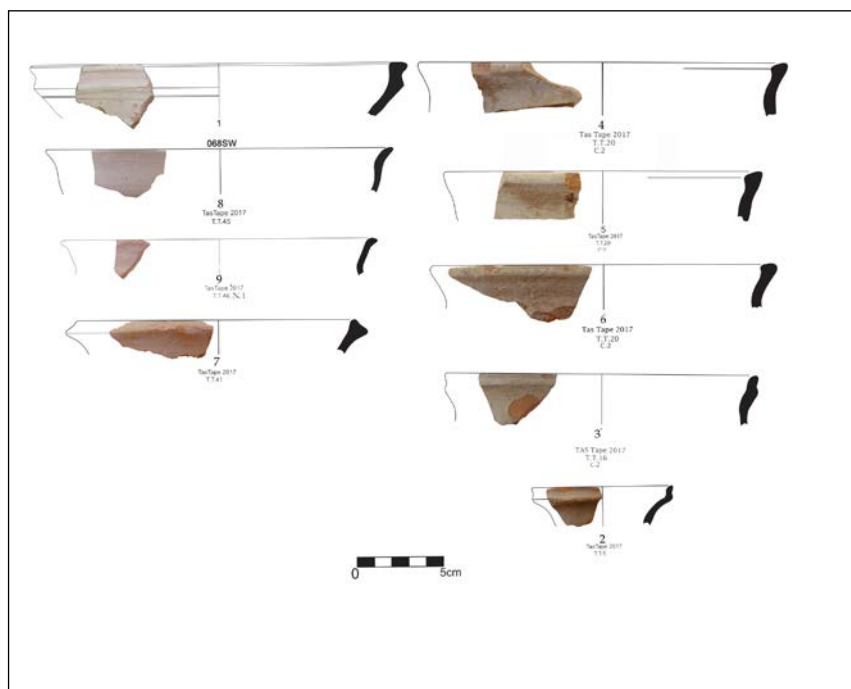
تصویر ۱۲- فیچر ۱، کف پا خورده در کنار فیچر ۲ (اجاق چاله‌ای)
Figure 12- Feature 1. Flat foot, feature 2. Stove
(image by the author)

تصویر ۱۳- سفال‌های کلینکی
شماره ۱ به‌دست‌آمده از لایه فرهنگی، شماره ۲ یافته سطحی
Figure 13- Clinky pottery : No. 1 obtained from the cultural layer, No. 2 superficial findings

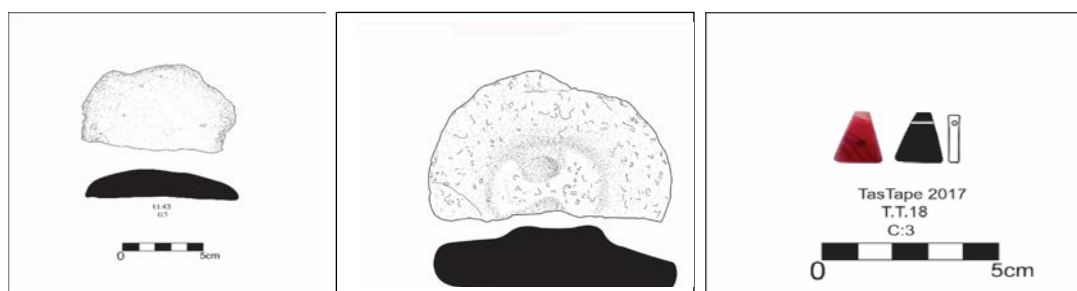

تصویر ۱۴- نمونه سفال با گاهنگاری احتمالی مس و سنگ؟
Figure 14 - A sample of pottery with a possible chronology of Chalcolithic

تصویر ۱۵ - سفالینه‌های شاخص تاس تپه

Figure 15- Shards of Tas Tape index (image by the author)

تصویر ۱۶ - توده محدب شکل از جنس گچ (سمت چپ)، نمونه درپوش گچی (تصویر وسط) و نمونه شی تزیینی از جنس عقیق

Figure 16 - Sample of gypsum cap (right) and convex mass of gypsum (left) (image by the author)

جدول ۱: گاهنگاری سفالینه‌های تاس تپه
Table 1: Chronology of shards Tas Tape

ردیف	کد گمانه	مشخصات	دوره	نمونه قابل مقایسه
۱	Gh. 68. sw	رنگ خمیره 5YR5/4 Reddish yellow رنگ پوشش بیرونی 10 YR8/3 Very pale brown	هخامنشی و فراهمنش	Alizadeh, 1996, pl.73: L استروناخ، ۱۳۷۹، شکل ۱۱۱، شماره ۱۸، نارنجی
۲	Gh. 68. T.T. 5	رنگ خمیره 5YR7/6 reddish yellow رنگ پوشش بیرونی 5YR8/1 white	ساسانی	Preistman, 2013, Fig.18:5: i
۳	Gh. 68. T.T. 16	رنگ خمیره 2.5YR5/4 reddish brown رنگ پوشش بیرونی 2.5YR5/4 reddish brown	اوایل اشکانی	Bader et al. 2002, Fig.31:3
۴	Gh. 68. T.T. 20	رنگ خمیره 5YR 6/6 reddish yellow رنگ پوشش بیرونی 7.5YR 8/2 pinkish white	هخامنشی و فراهمنش	Carter et al. 2006, Fig.13:4
۵		رنگ خمیره 5YR 6/6 reddish yellow رنگ پوشش بیرونی 7.5YR 8/2 pinkish white	اشکانی	افشاری، ۱۳۹۲، طرح ۶-۶، شماره ۹/۲
۶		رنگ خمیره 5YR 6/6 reddish yellow رنگ پوشش بیرونی 7.5YR 8/2 pinkish white	ساسانی	Puschnigg, 2006, p.182: R129
۷	Gh. 68. T.T. 41	رنگ خمیره 5YR 7/3 pink رنگ پوشش بیرونی 5YR 7/4 pink	ساسانی	Preistman, 2013, Fig.18:5: e
۸	Gh. 68. T.T. 45	رنگ خمیره 5Y 7/1 light gray رنگ پوشش بیرونی 5Y 7/1 light gray	اشکانی	Invernizzi & Lippolis, 2008, Fig.294:37
۹	Gh. 68. T.T. 46	رنگ خمیره 5YR7/8 reddish yellow رنگ پوشش بیرونی 2.5YR7/6 light red	اشکانی	Invernizzi & Lippolis, 2008, Fig.294:37 محمدی فر، ۱۳۸۴، لوح ۲۶، شماره ۱۳